
પ્રવચન નં. ૨૫૫ શ્લોક-૧૨૧, ૧૨૨ ગાથા-૧૭૯-૧૮૦

રવિવાર, જેઠ વદ ૮, તા. ૧૭-૦૬-૧૯૭૯

‘સમયસાર’ ૧૨૧ કળશનો ભાવાર્થ છે. ‘શુદ્ધનયથી ચ્યુત થવું એટલે...’ શું કહે છે ? શુદ્ધ જે આત્માનો નિર્વિકલ્પ અનુભવ, પરથી ભિન્ન પડી, રાગથી ભિન્ન પડી પર્યાયને ત્રિકાળી દ્રવ્ય સ્વભાવમાં જોડી અને અનુભવ થાય, શુદ્ધ અનુભવ થાય, શુદ્ધ આનંદનું વેદન થાય એને શુદ્ધનય અથવા શુદ્ધનયનો વિષય કહે (છે). એનાથી જ્યારે ચ્યુત થાય, સ્વભાવના આનંદનું વેદન, પરમાત્મ સ્વભાવને જે પહોંચી વળ્યો છે, સમ્યગ્દર્શનથી, એમાંથી જે કોઈ ચ્યુત થાય ‘એટલે ‘હું શુદ્ધ છું’ એવા પરિણમનથી છૂટીને...’ તદ્દન શુદ્ધ પરિણમન ને આનંદ છે, એવા શુદ્ધ પરિણમન એટલે પર્યાય. શુદ્ધ વસ્તુ તો શુદ્ધ છે પણ જેવી ચીજ છે તેવું

પરિણમન થવું, એવા શુદ્ધ 'પરિણમનથી છૂટીને અશુદ્ધરૂપે પરિણમવું તે અર્થાત્ મિથ્યાદષ્ટિ બની જવું તે.' શુદ્ધનયથી ચ્યુત થવાની વ્યાખ્યા આ. આહા..હા...!

પોતાનો પ્રભુ અનંત આનંદની અંતરંગ મીઠાશમાં સ્વભાવથી ભરેલા અનંતા ગુણો, મધુર મીઠા અરૂપી સ્વભાવ જેનો મીઠો (છે), એવો જેનો અનુભવ (થયો) એમાંથી ચ્યુત થવું એટલે અશુદ્ધરૂપે થવું. શુદ્ધરૂપે જે પરિણમન હતું એ છૂટીને વળી અશુદ્ધ વિકારરૂપે પરિણમન થઈ અને મિથ્યાત્વ ભાવને પામે. આવી વાત છે.

'શુદ્ધનયથી ચ્યુત થવું એટલે 'હું શુદ્ધ છું' એવા પરિણમનથી...' હું શુદ્ધ છું એવો વિકલ્પ કરે એમ નહિ. શુદ્ધનય પરિણમન જે છે, નિર્વિકારી વીતરાગી પરિણમન જે છે એ શુદ્ધ પરિણમન છે. એનાથી છૂટીને 'અશુદ્ધરૂપે પરિણમવું અર્થાત્ મિથ્યાદષ્ટિ બની જવું...' અશુદ્ધરૂપે પરિણમવું એટલે જ મિથ્યાદષ્ટિ. આહા..હા...! કેમકે આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપ છે, પવિત્ર સ્વરૂપ છે. એ તો વીતરાગ શક્તિઓનો ભંડાર છે. એનું પરિણમન છે એ તો વીતરાગી શુદ્ધ છે. એમાંથી ભ્રષ્ટ થવું એટલે વીતરાગી શુદ્ધ પરિણમનથી ખસી જવું અને અશુદ્ધ વિકારી પરિણમનથી પરિણમવું એટલે કે મિથ્યાદષ્ટિ થવું. આવું છે. 'મિથ્યાદષ્ટિ બની જવું તે.' તે શુદ્ધનયથી ચ્યુત થવું, એમ. આહા..હા...!

સમ્યક્દષ્ટિમાં તો આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવરૂપે પરિણમનની મુખ્ય દશા છે. અશુદ્ધતા થોડી છે એ ગૌણ છે. શુદ્ધ પરિણમનની મુખ્યતા છે. આ..હા...! એ શુદ્ધની મુખ્યતા વેદન અને પરિણમનથી ચ્યુત થવું એટલે કે અશુદ્ધના વેદનમાં આવવું એટલે કે મિથ્યાદષ્ટિ થવું. આવી વાત છે. કહો, 'લાલચંદજી' આવી વાત છે. બહુ ઝીણી ! મૂળ વાત બહુ સૂક્ષ્મ છે. ઉપરટપકે વ્રત ને તપ ને એ બધું કરે એ બધું સાધારણ છે. પુણ્ય બંધાય. આ વસ્તુ કોઈ અલૌકિક છે !

પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ ! જેના અતીન્દ્રિય સ્વાદની આગળ ઈન્દ્રના ઈન્દ્રાસનો, ઈન્દ્રાણીના ભોગ સડેલા કૂતરા ને મીંદડાં સડી ગયેલા હોય એવું જેને લાગે. પોતાના સુખની આગળ જગતના કલ્પનાના સુખો સડેલા તરણા જેવા, મીંદડાં જેવા લાગે. આહા..હા...! આવો માર્ગ છે.

'એમ થતાં, જીવને મિથ્યાત્વ સંબંધી...' એટલે પેલો રાગ નહોતો એમ પહેલા કહેતા હતા ને ! સમકિતીને રાગ નથી એમ કહ્યું ને ? સમકિતીને રાગ નહોતા, એમ કહ્યું હતું. ઈ મિથ્યાત્વ સંબંધીના રાગ એને નહોતા. આ એના સંબંધીના રાગાદિ ઉત્પન્ન થાય છે. મિથ્યાત્વ સંબંધી રાગાદિ ઉત્પન્ન થાય છે. આહા..હા...! 'તેથી દ્રવ્યાસ્રવો કર્મબંધના કારણો થાય છે...' તેથી જૂના દ્રવ્યાસ્રવ કર્મ એ કર્મબંધના કારણ થાય છે. 'તેથી અનેક પ્રકારના કર્મ બંધાય છે.'

'આ રીતે અહીં શુદ્ધનયથી ચ્યુત થવાનો અર્થ શુદ્ધતાના ભાનથી (સમ્યક્ત્વથી) ચ્યુત થવું એમ કરવો.' ભલે એનો ઉપયોગ રાગમાં ગયો હોય પણ શુદ્ધ પરિણમનથી ચ્યુત થયો

નથી. ઉપયોગ કદાચિત્ રાગમાં ગયો હોય છતાં શુદ્ધ ચૈતન્યના પરિણમનથી ચ્યુત થયો નથી. દષ્ટિએ શુદ્ધ ચૈતન્યને પકડ્યું છે એનાથી તે ચ્યુત થયો નથી. અહીં તો સમક્રિતીને રાગ થતો નથી એમ જ કહેવું છે. પેલો જરી અસ્થિરતાનો છે એ થતો નથી એટલે શુદ્ધ સ્વરૂપનું પરિણમન જ એને છે. આહા..હા...! આવો માર્ગ હવે. આ તો શરૂઆતનો માર્ગ જ આ છે.

‘ઉપયોગની અપેક્ષા અહીં ગૌણ છે.’ ઈ કહ્યું, જોયું ? રાગાદિમાં સમક્રિતીનો ઉપયોગ જાય એ વાત ગૌણ છે. ચૈતન્યના શુદ્ધ સ્વરૂપની પ્રતીતિનો અનુભવ (થયો છે) એનાથી તે ચ્યુત થતો નથી. ઉપયોગમાં રાગ આવે એ વાત ત્યાં ગૌણ કરી છે. આહા..હા...! અને રાગ આવે માટે શુદ્ધ સ્વરૂપથી ચ્યુત થયો છે એમ નથી. શુદ્ધ સ્વરૂપથી ચ્યુત તો ત્યારે કહેવાય કે અશુદ્ધ પરિણમન ને મિથ્યાદષ્ટિ થાય ત્યારે શુદ્ધથી છૂટ્યો કહેવાય. શુદ્ધ સ્વરૂપનું ભાન અંતર દષ્ટિમાં છે અને ઉપયોગ કદાચિત્ રાગાદિમાં જાય છે, છતાં એ શુદ્ધ સ્વરૂપથી ચ્યુત થયો નથી. આહા..હા...!

અજ્ઞાની શુભરાગના ઉપયોગમાં છે છતાં તે શુદ્ધ સ્વરૂપથી તો ભ્રષ્ટ જ છે. આહા..હા...! અને જ્ઞાનીને શુભભાવ કે અશુભભાવ, ઉપયોગમાં અશુભ ભાવ આવે છતાં શુદ્ધ સ્વરૂપથી ચ્યુત ન થાય. ત્યાં જે દષ્ટિ છે ત્યાંથી ખસે નહિ. મૂળ સમ્યગ્દર્શનનું પરિણમન ખસે નહિ. આહા..હા...! અશુભરાગ ઉપયોગમાં આવ્યો છતાં ! અને અજ્ઞાનીને શુભરાગ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનો હોવા છતાં એ મિથ્યાદષ્ટિ છે અને શુદ્ધ સ્વરૂપથી તો ભ્રષ્ટ જ છે. આહા..હા...! આવો માર્ગ છે.

‘ઉપયોગની અપેક્ષા અહીં ગૌણ છે, અર્થાત્ શુદ્ધનયથી ચ્યુત થવું એટલે શુદ્ધ ઉપયોગથી ચ્યુત થવું એવો અર્થ અહીં મુખ્ય નથી;...’ શું કીધું ? ઉપયોગની અપેક્ષાએ શુદ્ધનયથી ચ્યુત થવું એટલે શુદ્ધ ઉપયોગથી ચ્યુત થવું, શુદ્ધ ઉપયોગથી ખસી જઈને અશુદ્ધ ઉપયોગમાં આવી જાય એ વાત અહીંયાં નથી. અશુદ્ધ ઉપયોગ જ્ઞાનીને પણ આવે. આહા..હા...! આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન થાય. એ ઉપયોગ અશુદ્ધ થાય. છતાં સ્વરૂપની શુદ્ધતાથી ચ્યુત નથી. આનંદનું વેદન તો સાથે છે. આહા..હા...!

શુદ્ધ સ્વરૂપથી ચ્યુત છે એ ભલે શુભરાગના ઉપયોગમાં આવે તોપણ તે સ્વરૂપથી તો ચ્યુત છે. શુભમાં આવે તોય શુદ્ધ સ્વરૂપથી ચ્યુત છે. જ્ઞાની અશુભમાં આવે તોપણ શુદ્ધ સ્વરૂપથી ચ્યુત નથી. આહા..હા...! આવી વાત છે. મૂળ માર્ગ.. ‘શ્રીમદ્’માં આવે છે ને ! ‘મૂળ માર્ગ સાંભળો જિનનો...’ મૂળ માર્ગની શરૂઆત જ કોઈ અલૌકિક છે. એ વિના બધું થોથાં (છે). આ..હા...!

ભગવાન આખો પૂર્ણાનંદ પ્રભુ ! આનંદનો રસકસ એકલો છે. એવા અનંતા ગુણોનો આનંદ, એવો રસકસવાળો પ્રભુ, એનો જેને અંતરમાં અનુભવ થયો એ ઉપયોગમાં કદાચિત્

અશુભ ભાવ આવી જાય છતાં એ શુદ્ધ સ્વરૂપથી ચ્યુત નથી. આહા..હા...! ઉપયોગની અપેક્ષાએ તેને ચ્યુત થયો એમ કહેવાતું નથી. ઉપયોગ ભલે એમાં છે પણ લબ્ધરૂપે શુદ્ધ ચૈતન્યની પ્રતીતિ ને અનુભવ લબ્ધરૂપ છે. સમજાણું કાંઈ ?

‘કારણ કે શુદ્ધોપયોગરૂપ રહેવાનો કાળ અલ્પ હોવાથી...’ શું કહે છે ? ભગવાનઆત્મા પોતાનો શુદ્ધ આનંદ સ્વભાવ, એમાં ઉપયોગ અંદર રહેવો, ધ્યેય બનાવીને ત્યાં ઉપયોગ રહેવો એનો કાળ અલ્પ છે. એ વિશેષ કાળ રહી શકે નહિ. સમજાય છે કાંઈ ? ‘શુદ્ધોપયોગરૂપ રહેવાનો કાળ અલ્પ હોવાથી...’ કારણ કે શુદ્ધોપયોગરૂપ, અંદર આનંદના ઉપયોગમાં રહેવું એનો કાળ ઘણો અલ્પ છે. પોણી સેકંડની અંદર તો છઠ્ઠા ગુણસ્થાનમાં, તેનાથી અડધી સાતમામાં (આવે). એમ નીચે ઉપયોગ તો ઘણો થોડો કાળ છે. શું કહ્યું ઈ ? છઠ્ઠા ગુણસ્થાનની સ્થિતિ પોણી સેકંડની અંદર, સાતમાની એનાથી અડધી (છે). તો ત્યાં સાતમાથી અડધીનો એટલો ઉપયોગ રહે તો ચોથે, પાંચમે તો ઉપયોગ થોડો રહે. આહા..હા...! ભલે અસંખ્ય સમય રહે પણ ઘણો થોડો વખત રહે. એટલે ઉપયોગની અપેક્ષાએ ભ્રષ્ટ થવું એમ અહીં ન ગણવું. ચારિત્રદોષમાં એ અસ્થિર થયો પણ વસ્તુમાં અસ્થિર થયો નથી. શુદ્ધ ચૈતન્યના મૂળિયાં પકડ્યા છે. આહા..હા...!

‘માત્ર અલ્પ કાળ શુદ્ધોપયોગરૂપ રહીને પછી તેનાથી છૂટી જ્ઞાન અન્ય જ્ઞેયોમાં ઉપયુક્ત થાય તોપણ મિથ્યાત્વ વિના...’ આહા..હા...! ભગવાનઆત્મા ! પોતાનું શુદ્ધ પવિત્ર સ્વરૂપ ભગવાન પૂર્ણ, એને ધ્યેય બનાવીને ઉપયોગ ત્યાં રહે એ અલ્પ કાળ રહે. ત્યાંથી છૂટી ઉપયોગ રાગમાં આવે. છે ને ? ‘તેનાથી છૂટી જ્ઞાન અન્ય જ્ઞેયોમાં ઉપયુક્ત થાય...’ સ્વ-જ્ઞેયમાં જે ઉપયોગ હતો એ તો સમકિતીને પણ થોડો કાળ રહે. પછી અન્ય જ્ઞેયોમાં ઉપયુક્ત થાય. બીજા જાણવાયોગ્ય પદાર્થો છે એમાં ઉપયોગ જાય. આહા..હા...! ‘તોપણ મિથ્યાત્વ વિના...’ શુદ્ધ સ્વરૂપની પ્રતીતિ અને અનુભવ છે એનાથી ‘મિથ્યાત્વ વિના જે રાગનો અંશ છે તે અભિપ્રાયપૂર્વક નહિ હોવાથી...’ અભિપ્રાયપૂર્વક એટલે રાગ કરવાલાયક છે અને આ રાગ એ મારું સ્વરૂપ છે, એવો અભિપ્રાય ધર્મીનો હોતો નથી. આવો ધર્મ મોંઘો કર્યો એમ કોઈ કહે છે. કો’ક એમ કહેતું હતું, ‘સોનગઢવાળા’એ સમકિત મોંઘું કર્યું. મોંઘું કે સોંઘું, લોકો પોતાની રીતે માનતા હોય ને એનાથી આ બીજું નીકળ્યું એટલે (એમ કહે કે) મોંઘું કર્યું. આ કોનું લખાણ છે ? ‘સમયસાર’, ‘હેમરાજજી’નું લખાણ છે. મૂળ પાઠ...!

આ..હા...! ‘મિથ્યાત્વ વિના જે રાગનો અંશ છે તે અભિપ્રાયપૂર્વક નહિ હોવાથી...’ (અર્થાત્) રુચિપૂર્વક નથી. ધર્મીને અશુભ રાગ અને શુભ રાગ આવે (છતાં એની) રુચિ નથી, પોસાણ નથી, પોસાતો નથી, હેયબુદ્ધિએ આવે. આહા..હા...! ‘જ્ઞાનીને માત્ર અલ્પ બંધ થાય...’ તેને અભિપ્રાયપૂર્વક રાગ નથી એથી તેને રાગ આવે એનો અલ્પ બંધન, અલ્પ સ્થિતિ પડે. આહા..હા...! ‘અને અલ્પ બંધ સંસારનું કારણ નથી.’ એ કંઈ સંસાર, મિથ્યાત્વ(ના)

અનંત સંસાર(નું) કારણ નથી. અલ્પ કોઈ એકાદ-બે ભવ હોય એ કંઈ (ગણતરીમાં નથી). આહા..હા...!

સમ્યક્દષ્ટિ ચૈતન્યના સ્વભાવની દષ્ટિવંતને, અનુભવીને થોડો રાગ આવે પણ એ રાગ અભિપ્રાયપૂર્વક નથી તેથી તે અનંત સંસારનું કારણ નથી. એ અલ્પ સ્થિતિ બંધાય એટલો આવે. અન્ય જ્ઞેય છે ને ? સ્વજ્ઞેયમાંથી ખસીને (બહાર આવ્યો છે). આ..હા...! ‘જ્ઞાનીને માત્ર અલ્પ બંધ થાય છે અને અલ્પ બંધ સંસારનું કારણ નથી.’ જોયું ? અલ્પ બંધ (એ ગણતા નથી). અનંત સંસારનું કારણ (નથી). મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધી અનંત સંસારનું કારણ છે. આહા..હા...!

સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ રાગનો અંશ અંદર છે એની જેને અંદર મીઠાશ છે, રાગ છે તે મારું કર્તવ્ય છે, મારું સ્વરૂપ છે, એવું શલ્ય છે તે મિથ્યાત્વ છે. આહા..હા...! અને જ્ઞાનીને રૌદ્રધ્યાન જેવો ભાવ પણ ચોથે-પાંચમે આવે... આહા..હા...! છતાં તેનો ઉપયોગ ભલે પરજ્ઞેયમાં ગયો, લબ્ધિ, દષ્ટિ કંઈ સ્વરૂપથી ખસી નથી. તેથી તેનો રસ અને સ્થિતિ અલ્પ બંધાય છે. ‘માટે અહીં ઉપયોગની અપેક્ષા મુખ્ય નથી.’ ઉપયોગથી ખસી જવું તો સંસાર છે ઈ અહીં મુખ્ય નથી. આહા..હા...! આત્મા પૂર્ણાનંદ પ્રભુ ! ચૈતન્ય ભગવાન ! એની અનુભવમાં પ્રતીતિ થઈ, એનો ઉપયોગ કદાચિત્ રાગમાં જાય એની અહીં મુખ્યતા નથી. એની અહીં મુખ્યતા ગણી નથી.

‘હવે જો ઉપયોગની અપેક્ષા લઈએ...’ હવે ઉપયોગથી વાત આવી. ‘તો આ પ્રમાણે અર્થ ઘટે :- જીવ શુદ્ધસ્વરૂપના નિર્વિકલ્પ અનુભવથી છૂટે પરંતુ સમ્યક્ત્વથી ન છૂટે...’ આહા..હા...! શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વભાવ પરિપૂર્ણ પરમાત્મા, એકલો અતીન્દ્રિય આનંદનું ધામ એની અંતરથી દષ્ટિ થઈ... આ..હા...! એ શુદ્ધ ‘નિર્વિકલ્પ અનુભવથી છૂટે...’ કદાચિત્ નિર્વિકલ્પ અનુભવમાંથી ખસી જાય ‘પરંતુ સમ્યક્ત્વથી ન છૂટે...’ શુદ્ધ સ્વરૂપની જે નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ થઈ છે એમાંથી ન છૂટે ‘તો તેને ચારિત્રમોહના રાગથી કાંઈક બંધ થાય છે. તે બંધ જોકે અજ્ઞાનના પક્ષમાં નથી...’ જ્ઞાનીને થોડો રાગ થાય છે પણ તે અજ્ઞાનના પક્ષ અને અજ્ઞાનની ધારામાં નથી. આહા..હા...! ‘તોપણ તે બંધ તો છે જ.’ ભલે અજ્ઞાનના પક્ષમાં નથી પણ બંધ તો છે. અત્યારે તો ઉપયોગની અપેક્ષાએ લેવું છે ને ! પહેલા ઉપયોગની અપેક્ષા નહિ, એને બંધ નથી એમ કહ્યું. અને હવે ઉપયોગ જરી અસ્થિર થાય છે (એની વાત કરે છે). આહા..હા...!

‘માટે તેને મટાડવાને...’ ઉપયોગમાં પણ રાગ આવે એને મટાડવાને ધર્મી જીવ સ્વરૂપ તરફના ઉપયોગને પણ વાળવા પ્રયત્ન કરે છે. આ..હા...! લબ્ધરૂપ તો પ્રગટ્યું છે પણ ઉપયોગ જે રાગમાં જાય છે એને પણ અંતરમાં વાળવા પ્રયત્ન કરે છે. સમજાય છે કાંઈ ? આવી વાતું હવે. શું કરવું આમાં ? કરવું ઈ આત્મા શું છે તેના તરફ ઢળી જવું, તેને

પડખે ચડી જવું, રાગને પડખેથી છૂટી જવું. આહા..હા...!

‘બંધ તો છે જ. માટે તેને મટાડવાને સમ્યગ્દષ્ટિ જ્ઞાનીને શુદ્ધનયથી ન છૂટવાનો અર્થાત્ શુદ્ધોપયોગમાં લીન રહેવાનો ઉપદેશ છે.’ શુદ્ધ ઉપયોગમાં જ લીન રહેવું તેવો ઉપદેશ છે. આહા..હા...! એમાં દયા, દાનનો વિકલ્પ પણ ઉઠાવવો નહિ. આહા..હા...! સ્વરૂપમાં, શુદ્ધ સ્વરૂપમાં એકાકાર થઈને રહેવું, ઉપયોગમાં બહાર લઈ ન જવો, એવો અહીં ઉપદેશ છે.

‘કેવળજ્ઞાન થતાં સાક્ષાત્ શુદ્ધનય થાય છે.’ લ્યો ! પાછું આવ્યું. પહેલાં આવી ગયું છે. આ બાજુ (છે), શુદ્ધનય તો કેવળજ્ઞાન થયે થાય છે, આ બાજુ (૧૨૦ કળશના ભાવાર્થની છેલ્લી લીટીમાં) આવ્યું. આ બાજુની છેલ્લી લીટી. આહા..હા...! છેલ્લી લીટી. અહીંયાં પણ એ કીધું, ‘કેવળજ્ઞાન થતાં સાક્ષાત્ શુદ્ધનય...’ એટલે પછી એને અંતરમાં ઉપયોગને વાળવો એ રહેતું નથી. પૂર્ણ શુદ્ધ થઈ ગયો. પરમાત્મદશા કેવળજ્ઞાન (થઈ ગયું). આ..હા..હા...!

જે જીવ જ્ઞાયકના લક્ષે સાંભળે છે, હું સાંભળીને કોઈને કહીશ અથવા ઉપદેશ આપી શકીશ એવા ભાવે સાંભળતો નથી પણ પોતાના જ્ઞાયકના લક્ષપૂર્વક સાંભળે છે, જ્ઞાયકના લક્ષપૂર્વક ચિંતવન કરે છે, મંથન કરે છે તે જીવ સમ્યક્ત્વ પામવાને લાયક છે. જ્ઞાયકના લક્ષ વિના માત્ર સાંભળવા ખાતર સાંભળી લેવું કે ચિંતવન કરવું એ કાંઈ કાર્યકારી નથી.

આ તો સમ્યક્ત્વ પામવાની કળા છે. જ્યાં સુધી અંતર સ્વરૂપ દષ્ટિમાં અને અનુભવમાં આવ્યું નથી ત્યાં સુધી તે જીવ જ્ઞાયકનું મંથન કરે છે. આમ, જ્ઞાયકના લક્ષપૂર્વક શ્રવણ, ચિંતવન અને મનન કરે છે તે જીવ સમ્યક્ત્વની સન્મુખ થઈ જાય છે.

અંદર દૃઢ સંસ્કાર પાડે, જ્ઞાયકની ધૂન અંદરથી લાગે, બીજું કાંઈ ગમે નહિ, એક જ્ઞાયકની જ ધૂન લાગે તો સમ્યક્ત્વસન્મુખ છે. વાંચનની કે શ્રવણની ધૂન લાગે એમ નહિ પણ અંદરથી જ્ઞાયકની ધૂન લાગે તે જીવ સમ્યક્ત્વનો પાત્ર છે.

—પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી, આત્મધર્મ ઓગસ્ટ-૧૯૯૬

ગાથા-૧૭૯ થી ૧૮૦

જહ પુરિસેનાહારો ગહિદો પરિણમદિ સો અણેયવિહં ।
 માંસવસારુહિરાદી ભાવે ઉદરાગ્નિસંજુતો ॥૧૭૯॥
 તહ ણાણિસ્સ દુ પુવ્વં જે બદ્ધા પચ્ચયા બહુવિયપ્પં ।
 બજ્જંતે કમ્મં તે ણયપરિહીણા દુ તે જીવા ॥૧૮૦॥

યથા પુરુષેનાહારો ગૃહીતઃ પરિણમતિ સોઽનેકવિધમ્ ।
 માંસવસારુધિરાદીન્ ભાવાન્ ઉદરાગ્નિસંયુક્તઃ ॥૧૭૯॥
 તથા જ્ઞાનિનસ્તુ પૂર્વ યે બદ્ધાઃ પ્રત્યયા બહુવિકલ્પમ્ ।
 બદ્ધન્તિ કર્મ તે નયપરિહીનાસ્તુ તે જીવાઃ ॥૧૮૦॥

યદા તુ શુદ્ધનયાત્ પરિહીણો ભવતિ જ્ઞાની તદા તસ્ય રાગાદિસદ્ભાવાત્, પૂર્વબદ્ધાઃ દ્રવ્યપ્રત્યયાઃ, સ્વસ્ય હેતુત્વહેતુસદ્ભાવે હેતુમદ્ભાવસ્યાનિવાર્યત્વાત્, જ્ઞાનાવરણાદિભાવૈઃ પુદ્ગલકર્મ બન્ધં પરિણમયન્તિ । ન ચૈતદપ્રસિદ્ધં, પુરુષગૃહીતાહારસ્યોદરાગ્નિના રસરુધિરમાંસાદિભાવૈઃ પરિણામકરણસ્ય દર્શનાત્ ।

હવે આ જ અર્થને દૃષ્ટાંત દ્વારા દઢ કરે છે :-

પુરુષે ગ્રહેલ આહાર જે, ઉદરાગ્નિને સંયોગ તે
 બહુવિધ માંસ, વસા અને રુધિરાદિ ભાવે પરિણમે; ૧૭૯.
 ત્યમ જ્ઞાનીને પણ પ્રત્યયો જે પૂર્વકાળનિબદ્ધ તે
 બહુવિધ બાંધે કર્મ, જો જીવ શુદ્ધનયપરિચ્યુત બને. ૧૮૦.

ગાથાર્થ :- [યથા] જેમ [પુરુષેણ] પુરુષ વડે [ગૃહીતઃ] ગ્રહાયેલો [આહારઃ] જે આહાર [સઃ] તે [ઉદરાગ્નિસંયુક્તઃ] ઉદરાગ્નિથી સંયુક્ત થયો થકો [અનેકવિધમ્] અનેક પ્રકારે [માંસવસારુધિરાદીન્] માંસ, વસા, રુધિર આદિ [ભાવાન્] ભાવોરૂપે [પરિણમતિ] પરિણમે છે, [તથા તુ તેમ [જ્ઞાનિનઃ] જ્ઞાનીને [પૂર્વ બદ્ધાઃ] પૂર્વે બંધાયેલા [યે પ્રત્યયાઃ] જે દ્રવ્યાસ્રવો છે [તે] તે [બહુવિકલ્પમ્] બહુ પ્રકારનાં [કર્મ] કર્મ [બદ્ધન્તિ] બાંધે છે;- [તે જીવાઃ] એવા જીવો [નયપરિહીનાઃ] તુ શુદ્ધનયથી ચ્યુત થયેલા છે. (જ્ઞાની શુદ્ધનયથી ચ્યુત થાય તો તેને

કર્મ બંધાય છે).

ટીકા :- જ્યારે જ્ઞાની શુદ્ધનયથી ચ્યુત થાય ત્યારે તેને રાગાદિભાવોનો સદ્ભાવ થવાથી, પૂર્વબદ્ધ દ્રવ્યપ્રત્યયો, પોતાને (-દ્રવ્યપ્રત્યયોને) કર્મબંધના હેતુપણના હેતુનો સદ્ભાવ થતાં હેતુમાન ભાવનું (-કાર્યભાવનું) અનિવાર્યપણું હોવાથી, જ્ઞાનાવરણાદિ ભાવે પુદ્ગલકર્મને બંધરૂપે પરિણમાવે છે, અને આ અપ્રસિદ્ધ પણ નથી (અર્થાત્ આનું દષ્ટાંત જગતમાં પ્રસિદ્ધ-જાણીતું છે); કારણ કે ઉદરાગ્નિ, પુરુષે ગ્રહેલા આહારને રસ, રુધિર, માંસ આદિ ભાવે પરિણમાવે છે એમ જોવામાં આવે છે.

ભાવાર્થ :- જ્ઞાની શુદ્ધનયથી છૂટે ત્યારે તેને રાગાદિભાવોનો સદ્ભાવ થાય છે, રાગાદિભાવોના નિમિત્તે દ્રવ્યાસ્રવો અવશ્ય કર્મબંધનાં કારણ થાય છે અને તેથી કાર્મણવર્ગણા બંધરૂપે પરિણમે છે. ટીકામાં જે એમ કહ્યું છે કે 'દ્રવ્યપ્રત્યયો પુદ્ગલકર્મને બંધરૂપે પરિણમાવે છે', તે નિમિત્તથી કહ્યું છે. ત્યાં એમ સમજવું કે 'દ્રવ્યપ્રત્યયો નિમિત્તભૂત થતાં કાર્મણવર્ગણા સ્વયં બંધરૂપે પરિણમે છે.'

ગાથા ૧૭૯ થી ૧૮૦ ઉપર પ્રવચન

‘હવે આ જ અર્થને દષ્ટાંત દ્વારા દઢ કરે છે :-’

जह पुरिसेणाहारो गहिदो परिणमदि सो अणयविहं ।

मांसवसारुहिरादी भावे उदरगिसंजुत्तो ॥१७९॥

तह णाणिस्स दु पुवं जे बद्धा पच्चया बहुवियपं ।

बज्जंते कम्मं ते णयपरिहीणा दु ते जीवा ॥१८०॥

‘णયપરિહીણા’ એમ શબ્દ વાપર્યો છે. વ્યવહારનય એમ ન કહીને, એને જ યથાર્થ નય કહીયે. વ્યવહારનય તો કથનમાત્ર (છે). આહા..હા...! શુદ્ધનયથી પરિહીણ એને નયપરિહીણ કીધાં. નીચે.

પુરુષે ગ્રહેલ આહાર જે, ઉદરાગ્નિને સંયોગ તે

બહુવિધ માંસ, વસા અને રુધિરાદિ ભાવે પરિણમે; ૧૭૯.

ત્યમ જ્ઞાનીને પણ પ્રત્યયો જે પૂર્વકાળનિબદ્ધ તે

બહુવિધ બાંધે કર્મ, જો જીવ શુદ્ધનયપરિચ્યુત બને. ૧૮૦.

ત્યાં ખુલાસો કરવો પડ્યો. ‘નયપરિહીણ’ શબ્દ છે ને ? એને શુદ્ધનય પરિહીણનો

ખુલાસો કર્યો. કારણ કે અહીં શુદ્ધનયની વાત છે. નયપરિહીણ (કહીએ તો) નય તો વ્યવહારનય પણ છે. પણ એ તો કથન (માત્ર છે). મૂળ ચીજ (નહિ), મૂળ ચીજ આ શુદ્ધનય (છે). આહા..હા...! અને શુદ્ધનય એટલે ખરેખર શુદ્ધ ભૂતાર્થ સ્વરૂપ ભગવાન પૂર્ણ. ભૂતાર્થ ‘મૂયત્થ દેસિદો સુદ્ધનયો’ અનંત ગુણના રસથી ભરેલો ભગવાન સત્યાર્થ, સત્ય પદાર્થ, સત્ય પદાર્થ, ભૂતાર્થ – ભૂત પદાર્થ, ત્રિકાળ એ જ શુદ્ધનય છે. પછી કીધું કે, એ શુદ્ધનયનો વિષય છે. પહેલું એમ કીધું કે, શુદ્ધનય ઈ જ છે. આહા..હા...!

‘પુરુષે ગ્રહેલ આહાર જે, ઉદરાગ્નિને સંયોગ તે’ કહ્યું ને ? ‘જો જીવ શુદ્ધનયપરિચ્યુત બને’ ટીકા :- ‘જ્યારે જ્ઞાની...’ ધર્મી શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપના આનંદની પરિણતિમાં છે.. આહા..હા...! એ ‘શુદ્ધનયથી ચ્યુત થાય ત્યારે તેને રાગાદિભાવોનો સદ્ભાવ થવાથી,...’ ત્યારે તેને રાગાદિ થાય. ‘પૂર્વબદ્ધ દ્રવ્યપ્રત્યયો,...’ પછી પૂર્વના જે દ્રવ્યપ્રત્યયો – જડ આસ્રવો છે, એ ‘પોતાને (–દ્રવ્યપ્રત્યયોને) કર્મબંધના હેતુપણના હેતુનો સદ્ભાવ થતાં...’ પૂર્વના કર્મના નિમિત્તમાં રાગ-દ્વેષ નિમિત્ત થયું. પૂર્વકર્મ નવાનું બંધન અને પૂર્વકર્મને હેતુ થયો રાગ-દ્વેષ. ઉપયોગમાંથી ખસી ગયો અને થયો રાગ-દ્વેષ. એ રાગ-દ્વેષ કર્મને નિમિત્ત થયું અને નિમિત્ત પછી નવાને નિમિત્ત થયું. આહા..હા...!

‘(–દ્રવ્યપ્રત્યયો) કર્મબંધના હેતુપણના હેતુનો સદ્ભાવ થતાં હેતુમાન ભાવનું (–કાર્યભાવનું)...’ આહા..હા...! દ્રવ્યાસ્રવોને જ્યારે રાગ-દ્વેષ નિમિત્ત થયા તેથી તેનું કાર્ય નવું બંધન એને થાય. તે કાર્ય થયું. કારણ જડકર્મના નિમિત્તને રાગ-દ્વેષના પરિણામનું નિમિત્ત થયું તેથી તેનું કાર્ય નવું બંધન તે કાર્ય થયું. આહા..હા...! ‘હેતુમાન ભાવનું (–કાર્યભાવનું) અનિવાર્યપણું હોવાથી,...’ એનું બંધનનું કાર્ય થાય જ, અનિવાર્ય છે, વારી શકાય નહિ. આહા..હા...!

‘જ્ઞાનાવરણાદિ ભાવે પુદ્ગલકર્મને બંધરૂપે પરિણમાવે છે.’ જ્યારે જૂના કર્મ પડ્યા છે પણ ધર્મી જ્યારે શુદ્ધ ઉપયોગમાંથી ખસી જાય છે અને રાગ-દ્વેષમાં આવે છે ત્યારે તે રાગ-દ્વેષ જૂના કર્મને નિમિત્ત થાય છે અને તેથી નવું કર્મનું કાર્ય થાય છે. નવા કર્મમાં બંધન રૂપી કાર્ય થાય છે. આહા..હા...! ‘અને આ અપ્રસિદ્ધ પણ નથી (અર્થાત્ આનું દષ્ટાંત જગતમાં પ્રસિદ્ધ-જાણીતું છે); કારણ કે ઉદરાગ્નિ, પુરુષે ગ્રહેલા આહારને...’ ઉદરાગ્નિ – પેટમાં ક્ષુધા લાગી છે, એ ઉદરાગ્નિને પુરુષે ગ્રહેલો આહાર. એ ઉદરાગ્નિથી ‘રસ, રુધિર, માંસ આદિ ભાવે પરિણમાવે છે...’ આહાર ભલે અમુક જાતનો લીધો પણ ઉદરાગ્નિ છે એને લઈને કોઈ વસાપણે, કોઈ ચામડીપણે, કોઈ લોહીપણે ભિન્ન ભિન્નપણે તે આહાર પરિણમાવે છે. ‘ગ્રહેલા આહારને રસ, રુધિર, માંસ આદિ ભાવે પરિણમાવે છે એમ જોવામાં આવે છે.’ આહા..હા...! શું કીધું ઈ ?

જ્ઞાનીને પણ જરીક (શુદ્ધ) ઉપયોગથી ખસી જાય.. આહા..હા...! તો એને જૂના કર્મમાં

વિકારનું નિમિત્તપણું મળ્યું. એથી નવા કર્મ બંધાવાનું કાર્ય થયું. દષ્ટાંત : જેમ ઉદરાગ્નિએ આહાર ગ્રહ્યો પણ આહાર ગ્રહ્યો પછી ઉદરાગ્નિને કારણે ભિન્ન ભિન્ન રસ, રુધિર આદિ પરિણમે. એમ ઉપયોગમાં રાગ આવ્યો, એ જૂના કર્મને નિમિત્ત થયું તેથી નવા અનેક પ્રકારના જ્ઞાનાવરણી, દર્શનાવરણી આદિ ભિન્ન ભિન્ન કર્મ થાય. જેમ ઉદરાગ્નિથી માંસ, લોહી આદિ ભિન્ન ભિન્ન થાય એમ આ કર્મ પણ ભિન્ન ભિન્ન બંધાય. આહા..હા...! આ બધો વિષય બરાબર ઝીણો છે.

મુમુક્ષુ :- અનંત સંસારનો બંધ પડે કે અલ્પ સંસારનો પડે ?

ઉત્તર :- જ્ઞાનાવરણાદિ અનેક પ્રકાર છે ને ! એક જ ક્યાં છે ? એમ કહે છે. આઠ પ્રકાર થયા ને ! આયુષ્ય ન હોય તો આઠ હોય. અનેક પ્રકારના છે ને ! એક જ પ્રકારનું ક્યાં છે ? આ..હા...! એમ આહાર ગ્રહણ કર્યો તો એક જ પ્રકારે કાંઈ પરિણમન થાય છે એમ નથી. રસ, લોહી, ચામડી વગેરે પણ (પરિણમે છે). આહા..હા...!

એમ ભગવાનઆત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપના ઉપયોગથી છૂટી જાય તોપણ તેને એકલા રાગને કારણે જૂના કર્મને રાગનું નિમિત્ત મળ્યું. એથી નવા અનેક પ્રકારના કર્મ બંધાય. એક જ પ્રકારનું બંધાય એમ નહિ. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? ‘કારણ કે ઉદરાગ્નિ, પુરુષે ગ્રહેલા આહારને રસ,...’ રસ થાય ને ? લોહી, માંસ, ચરબી વગેરે ‘ભાવે પરિણમાવે છે એમ જોવામાં આવે છે.’ લ્યો ! આ..હા...!

(ભાવાર્થ) :- ‘જ્ઞાની શુદ્ધનયથી છૂટે ત્યારે તેને રાગાદિભાવોનો સદ્ભાવ થાય છે,...’ આહા..હા...! પહેલા તો એમ કહ્યું હતું કે, દષ્ટિથી છૂટતો નથી તેથી શુદ્ધનયથી છૂટતો નથી. હવે અહીં કહ્યું કે, શુદ્ધનયથી છૂટ્યો એટલે ઉપયોગમાંથી છૂટી ગયો. દષ્ટિ રહી પણ ઉપયોગમાં જે ધ્યાનમાં ઉપયોગ એકાકાર હતો એ ઉપયોગ બાહ્યમાં ખસી ગયો. એને પણ બંધન થાય છે, હવે એમ કહ્યું. પહેલા ના પાડી હતી (કે), સમ્યક્દષ્ટિને બંધન અને આસ્રવ છે જ નહિ. એ એના સ્વરૂપની દષ્ટિ અને અનુભવ ને એના ભાનને લઈને (કહ્યું હતું). આહા..હા...!

અહીંયાં કહ્યું કે, સમ્યક્દષ્ટિને ભલે દષ્ટિ સમ્યક્ રહી, જ્ઞાન સમ્યક્ છે પણ નિર્વિકલ્પ અંતર અનુભવમાંથી ખસી ગયો અને રાગાદિમાં ભલે શુભરાગાદિમાં આવ્યો, ભક્તિ આદિમાં રાગ આવે છે ને ! ત્યારે તે નવા કર્મનું જૂનું કર્મ બંધન (નિમિત્ત) થાય એમ આ નિમિત્ત થાય છે. આહા..હા...! આટલું બધું યાદ રાખવું ! કેટલા બોલો આમાં ગયા.

ભાવાર્થ :- ‘જ્ઞાની શુદ્ધનયથી છૂટે ત્યારે...’ છૂટવાની વ્યાખ્યા(માં) અત્યારે ઉપયોગ લીધો. પહેલો શુદ્ધનયથી છૂટે (કહ્યું) ત્યારે મિથ્યાત્વ થયું હતું. સમજાણું ? ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાનઆત્મા ! પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ અંદર છે એવું જે ભાન થાય તે ભાનથી છૂટ્યો નહિ. એથી તેને બંધન છે નહિ. હવે અહીં કહે છે કે, નિર્વિકલ્પ ઉપયોગથી છૂટ્યો પણ

સમ્યગ્દર્શનથી છૂટ્યો નથી. ઉપયોગ જરી પરજ્ઞેયમાં ગયો પણ લબ્ધરૂપ અંદર સમ્યગ્દર્શન ને જ્ઞાન એ ચૈતન્ય ઉપર છે. આહા..હા...!

‘ત્યારે તેને રાગાદિભાવોનો સદ્ભાવ થાય છે,...’ જોયું ? અપેક્ષાથી કથન છે ને ! ‘રાગાદિભાવોના નિમિત્તે દ્રવ્યાસ્રવો અવશ્ય કર્મબંધનાં કારણ થાય છે...’ એ રાગાદિના કારણે જૂના કર્મો જરૂર નવા કર્મનું કારણ થાય છે. સમજાણું આમાં ? જ્ઞાનીને પણ શુદ્ધ ઉપયોગમાંથી ખસી ગયો, વીતરાગ ઉપયોગ છે એમાંથી ખસીને ઉપયોગ જરી રાગમાં આવ્યો તો એ રાગને લઈને જૂના કર્મ નવા બંધનું કારણ, રાગને લઈને થાય. આહા..હા...! નહિતર જૂના કર્મ તો રાગ ન કરે તો તો જૂનું કર્મ ખસી જાય, નિર્જરી જાય. આ જૂના કર્મને રાગાદિ ઉપયોગ થયો એને લઈને નિમિત્ત થયું, કારણ મળ્યું (એટલે) નવા બંધનનું કારણ થાય. આહા..હા...! સમજાય છે આમાં ? ‘ચીમનભાઈ’ !

‘દ્રવ્યાસ્રવો અવશ્ય કર્મબંધનાં કારણ થાય છે અને તેથી કાર્મણવર્ગણા બંધરૂપે પરિણમે છે. ટીકામાં જે એમ કહ્યું છે કે ‘દ્રવ્યપ્રત્યયો પુદ્ગલકર્મને બંધરૂપે પરિણમાવે છે,...’ એ તો નિમિત્તથી કહ્યું. ટીકામાં એમ કહ્યું ને, દ્રવ્યાસ્રવો આ રાગ થયો એટલે નવા કર્મ બાંધે. એમ કીધું ને ? ‘દ્રવ્યપ્રત્યયો પુદ્ગલકર્મને બંધરૂપે પરિણમાવે છે’ તે નિમિત્તથી વાત છે. અહીં રાગ-દ્વેષ થયો, ઉપયોગ પોતામાંથી ખસ્યો અને પરજ્ઞેય તરફનો ઉપયોગ થયો તેથી જૂના કર્મ છે એ નવા કર્મને બાંધે અને પરિણમાવે. પરિણમાવે એટલે નવા કર્મને નિમિત્ત થાય, એમ. પરિણમે છે એનાથી. ‘પુદ્ગલકર્મને બંધરૂપે પરિણમાવે છે’, તે નિમિત્તથી કહ્યું છે.’

‘ત્યાં એમ સમજવું કે ‘દ્રવ્યપ્રત્યયો નિમિત્તભૂત થતાં...’ આ..હા...! જૂના આસ્રવો જે કર્મબંધ, રજકણો છે, ... પૂર્વના સત્તામાં પડ્યા છે તે, એ ‘નિમિત્તભૂત થતાં કાર્મણવર્ગણા સ્વયં બંધરૂપે પરિણમે છે.’ એ નિમિત્ત થતાં નવા કર્મો પોતાની મેળાએ પરિણમે છે. એને એમ નહિ કે, આ નિમિત્ત હતું માટે પરિણમવું પડ્યું. એ વખતે પરમાણુમાં કર્મ થવાની અવસ્થાથી પરિણમે છે. જૂનું કર્મ તેને નિમિત્ત છે અને જૂના કર્મને રાગ-દ્વેષ નિમિત્ત છે. આહા..હા...! આજે તો ઘણા બોલ આડાઅવળા આવ્યા. એક બાજુ કહે કે, બંધ નથી ને વળી બીજી બાજુ કહે, બંધ છે. કઈ નયની અપેક્ષા છે ? (તે સમજવું જોઈએ).

એમ જ માની લે કે, સમકિત છે એટલે બસ, અમારે હવે કંઈ બંધ છે નહિ. તો તો પછી મુનિપણું લેવાની જરૂર રહી નહિ. ચારિત્ર આ..હા..હા...! એકલા સમકિતથી થઈ જાય તો ચારિત્રદશા.. આ..હા..હા...! વીતરાગતા વનમાં વાઘ ને વરુ વિચરે ત્યાં વિચરે એવી ચારિત્ર દશા, સીધું સમકિત થતાં (પૂર્ણ થવાતું હોત) તો એવી ચારિત્ર (દશાની) જરૂર નહિ. ચારિત્ર આવે, ચારિત્ર વિના મુક્તિ થાય નહિ. એ ક્ષાયિક સમકિત હોય તોય ચારિત્ર વિના મુક્તિ નથી. તીર્થંકર જેવા હોય એ ક્ષાયિક સમકિત લઈને આવે છે. આહા..હા...!

‘અષ્ટપાહુડ’માં છે કે, તીર્થંકર જેવા પણ વસ્ત્રસહિત હોય તો મુક્તિ નહિ પામે. એવો

પાઠ છે. તીર્થંકર જેવા પણ મોક્ષ એ ભવે નક્કી છે, ત્રણ જ્ઞાન લઈને આવ્યા પણ એ વસ્ત્રસહિત છે તો એને પણ સાધુપણું નહિ થાય. આહા..હા...! વસ્ત્ર તો નિમિત્ત છે પણ એ પ્રત્યેનો જે મમત્વભાવ છે એ મમત્વભાવ છૂટ્યા વિના મુનિપણું આવે નહિ. આહા..હા...! સમકિત થયું એથી એ છૂટી ગયો (એમ નથી). આ..હા...! સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ. મોક્ષનો માર્ગ ત્રણે છે. ત્રણની પરિપૂર્ણતા (થાય) ત્યારે સાચો મોક્ષમાર્ગ (છે).

આ..હા..હા...! ક્ષાયિક સમકિતી 'શ્રેણિક' રાજા ! તીર્થંકરો ક્ષાયિક સમકિત લઈને આવે. આહા..હા...! એ પણ ચારિત્ર અંગીકાર કરે છે. આહા..હા...! ભાવચારિત્ર, હોં ! દ્રવ્ય એ તો નગ્નપણું. દ્રવ્યથી નગ્નપણું, ભાવે ચારિત્ર. વીતરાગ.. વીતરાગ.. વીતરાગ.. ઉપયોગમાં જે રાગ હતો, (એ વખતે) ભલે સમ્યગ્દર્શન હતું.. આહા..હા...! પણ ઉપયોગમાં જે રાગ હતો એને ખસેડીને ઉપયોગમાં વીતરાગતા પ્રગટ કરી ત્યારે તેને ચારિત્ર થાય ને ત્યારે તેને સાક્ષાત્ મુક્તિ થાય, એકલા સમકિતથી પણ થાય નહિ. આહા..હા...! 'જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે તહાં સમજવું તેહ', 'જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે તહાં સમજવું તેહ, ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે આત્માર્થીજન એહ' ખેચાતાણ ન કરે, જુઓ ! આ ઠેકાણે આ કહ્યું. આહા..હા...! અને તે ચારિત્ર પણ સમકિત વિના હોય નહિ પાછું. કોઈ કહે કે, ચારિત્ર વિના મુક્તિ નથી માટે અમે આ વ્રત ને તપ ને લઈને બેઠા. સમ્યગ્દર્શન વિના એ ચારિત્ર હોય જ નહિ. આહા..હા...! એ તો બધા બાળવ્રત ને બાળતપ છે. કષ્ટો સહન કરે, ઉપસર્ગ સહન કરે એથી શું થયું ? એથી અનંતગુણી શુક્લલેશ્યા પૂર્વે કરી. આ..હા...! નવમી ઐવેચક ગયો પણ આત્મસ્પર્શ વિના, આત્મજ્ઞાન વિના એ બધું થોથાં - એકડા વિનાનાં મીંડાં છે. આ..હા...! એ આવે છે, હોં ! કાલે આવ્યું હતું. 'આત્મધર્મ' ! ભાઈનું છે ને ? 'હુકમચંદ્રજી'નું કાલે આવ્યું છે. એમાં આ બધું નાખ્યું છે. મોઢા આગળ એક શ્લોક નાખ્યો (છે), બહુ સારો નાખ્યો (છે), મોઢા આગળ છે. એમ કે, સમ્યગ્દર્શન વિના, આત્માના અનુભવ વિના એના વ્રત ને તપ ને પૂજા ને ભક્તિ બધા થોથાં છે. આહા..હા...! અને સમ્યગ્દર્શન આવ્યા પછી પણ ચારિત્ર તો હોય, જોઈએ, એ ચારિત્ર એ આ વ્રત, તપાદિ નહિ. અંતરની રમણતાનું ચારિત્ર હોય ત્યારે તેને મુક્તિ થાય. આહા..હા...!

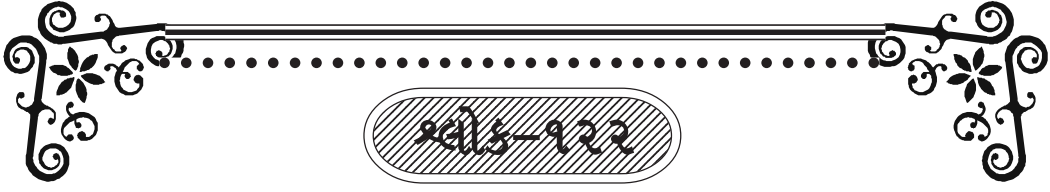
રાજકુમારો આમ ચાલી નીકળ્યા, જુઓને ! આ..હા...! સમકિતી હતા. મખમલની ગાદીએ સૂતા હતા. આ..હા...! સ્ફટિકના મકાન હતા એમાં સૂતા હતા, એ ચાલી નીકળ્યા. એ અંતરની રમણતા માટે. આહા..હા...! એકલા એક મોરપીંછી ને કમંડળ, બાકી કાંઈ ન મળે. આ..હા..હા...! જંગલમાં ચાલ્યા ગયા. એવી ચારિત્રની અંતર રમણ દશા (પ્રગટ કરવા). એકલા જંગલમાં તો અનંત વાર ગયા. આહા..હા...! જંગલમાં ગયો માટે ચારિત્ર થઈ ગયું એમ નથી. આહા..હા...! આ ભગવાનઆત્મામાં વીતરાગતા થઈ અને તે વીતરાગતા (પૂર્ણ) થવા જંગલમાં જેના વાસ હોય છે. આહા..હા...! નીચે ધરતી, ઉપર આભ, કોઈ આશ્રય નહિ.

પરમાત્મા અંદર આશ્રય છે. આહા..હા...! જેને સૂવા-બેસવાનું સ્થાન નથી, પાણીનું પરબ નથી (કે) તૃષ્ણા લાગે ત્યારે પાણી પીવું. આહા..હા...! એવી અંતરની દશા, ચારિત્ર દશા થયા વિના સમકિતનીને પણ મુક્તિ ન થાય. આહા..હા...! સમકિતીનો મહિમા બહુ ગાય, મહિમા તો બહુ ગાય ને ? (કે), એને બંધન નથી, એને આસ્રવ નથી, જ્ઞાનીનો ભોગ નિર્જરાનો હેતુ છે. એ બધી મહિમા ગાય પણ મહિમા ગાય પણ ચારિત્ર વિના એ આગળ વધી શકે નહિ. આ..હા..હા...!

અંતર સ્વરૂપની રમણતા, આનંદમાં ચરવું એટલે અતીન્દ્રિય આનંદનું દળ જેણે જોયું... આ..હા..હા...! ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદની ખાણ જોઈ.. આ..હા..હા...! જે ખાણમાંથી સોનું નીકળે ને જોયું એ ખાણ ખોદવા કરે. આ..હા..હા...! એમ જે ખાણમાં અનંત જ્ઞાન, અનંત આનંદાદિ ભરેલો (છે), એવા ભગવાનને જેણે જાણ્યો અને પ્રતીતિ કરી છે તે પ્રતીતિમાં એ આવ્યું છે કે, આવા આનંદના ધામમાં હું રમીશ, ઠરીશ એટલી અશુદ્ધતા અથવા કર્મોનો નાશ થશે. બાકી અપવાસ-અપવાસ કરીશ માટે કર્મનો નાશ થશે, એમ નહિ. આહા..હા...! એક બાજુ હા ને એક બાજુ ના. કઈ અપેક્ષા છે ? આ..હા...! ખાતાં-પીતાં સંસારમાં રહેતા મુક્તિ થઈ જાય ?

‘ભરત’ ચક્રવર્તી જેવા ચાલી નીકળ્યા. આહા..હા...! ત્રણ જ્ઞાનના ધણી હતા. ખબર હતી, ભગવાને કીધું હતું કે, આ ભવે તારી મુક્તિ છે. આ..હા..હા...! એ પણ છન્નું કરોડ પાયદળ, છન્નું હજાર રાણી, એ ઈન્દ્રોએ બનાવેલા પાંચ મોટા બંગલા છોડીને ચાલી નીકળ્યા. અંતરમાં ચાલી નીકળ્યા, હોં ! અંતરમાં આનંદની રમણતા, સ્વરૂપની રમણતા (થાય) એનું નામ ચારિત્ર છે. ચારિત્ર આ કોઈ વ્રત ને તપ ને એ કંઈ ચારિત્ર નથી. આ..હા...!

આહા..હા...! અહીંયાં કહે છે કે, આત્માનું જ્ઞાન થવા છતાં, સમ્યગ્દર્શન એટલે આત્માનો અનુભવ, આનંદનો અનુભવ, અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ પ્રભુ, એનો અનુભવ થવો એનું નામ સમકિત (છે), એના આનંદનો સ્વાદ આવવો... આ..હા..હા...! એટલેથી પણ તેની મુક્તિ નહિ થાય, કહે છે. એનો પણ હજી રાગમાં થોડો અસ્થિરતાનો ઉપયોગ વર્તે છે... આહા..હા...! એ છોડીને સ્વરૂપમાં જામશે, અતીન્દ્રિય આનંદના ધામમાં જામી જશે, અંદરમાં સ્વરૂપમાં આનંદમાં જામી જશે ત્યારે ચારિત્ર થશે. એનું નામ ચારિત્ર છે. આ વ્રત ને તપ ને ભક્તિ-બક્તિ એ કંઈ ચારિત્ર નથી. એ તો બધો શુભરાગ છે. આહા..હા...!

(અનુષ્ટુભ)

ઇદમેવાત્ર તાત્પર્ય હેયઃ શુદ્ધનયો ન હિ ।

નાસ્તિ બન્ધસ્તદત્યાગાત્તત્યાગાદ્બન્ધ એવ હિ ।।૧૨૨ ।।

હવે આ સર્વ કથનના તાત્પર્યરૂપ શ્લોક કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :- [અત્ર] અહીં [ઇદમ્ એવ તાત્પર્ય] આ જ તાત્પર્ય છે કે [શુદ્ધનયઃ ન હિ હેયઃ] શુદ્ધનય ત્યાગવાયોગ્ય નથી; [હિ] કારણ કે [તત્-અત્યાગાત્ બન્ધઃ નાસ્તિ] તેના અત્યાગથી (કર્મનો) બંધ થતો નથી અને [તત્-ત્યાગાત્ બન્ધ એવ] તેના ત્યાગથી બંધ જ થાય છે. ૧૨૨.

શ્લોક ૧૨૨ ઉપર પ્રવચન

ઇદમેવાત્ર તાત્પર્ય હેયઃ શુદ્ધનયો ન હિ ।

નાસ્તિ બન્ધસ્તદત્યાગાત્તત્યાગાદ્બન્ધ એવ હિ ।।૧૨૨ ।।

એ અહીં કહે છે, 'હવે આ સર્વ કથનના તાત્પર્યરૂપ શ્લોક કહે છે :-' છે ને ? 'અહીં આ જ તાત્પર્ય છે કે શુદ્ધનય ત્યાગવાયોગ્ય નથી;...' આ...હા...હા...! એટલે ? આત્મા દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામથી પણ જુદી ચીજ છે. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ એ તો રાગ છે. આહા...હા...! એનાથી ભવગાનઆત્મા અંદર વીતરાગમૂર્તિ પ્રભુ, એ શુદ્ધનય... છે ? એ 'શુદ્ધનય ત્યાગવાયોગ્ય નથી;...' આહા...હા...! એ પૂર્ણાનંદના નાથને પ્રતીતમાં શ્રદ્ધા, જ્ઞાનમાં લીધો છે તે શુદ્ધનય છોડવા લાયક નથી. આહા...હા...! જુઓ ! આમાં આ તાત્પર્ય નાખ્યું.

ભગવાનઆત્મા અનંત અનંત પવિત્ર ગુણથી ભરેલો પ્રભુ ! સર્વજ્ઞ જિનેશ્વરે જોયો એવો જે ભગવાનઆત્મા અનંત આનંદનું દળ છે, અનંત શાંતિનો સાગર છે, અનંત સ્વચ્છતાનો ભરેલો સાગર છે, અનંત અનંત જ્ઞાનાદિ અતીન્દ્રિય ગુણનો એ સાગર (છે), એનો અંતરમાં અનુભવ થવો, એને અનુસરીને થવું એનું નામ તો પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન છે. આહા...હા...! એ

સમ્યગ્દર્શન અને એના સહિત સ્થિરતા (થવી) એ ‘શુદ્ધનય ત્યાગવાયોગ્ય નથી;...’ આહા..હા...! વ્યવહારનય તો વ્રત ને તપ ને ભક્તિ એ તો ત્યાગવા યોગ્ય છે, એ તો રાગ છે. આહા..હા...! આકરું કામ છે, બાપુ ! વીતરાગનો ધર્મ જિનેશ્વરનો ધર્મ ઝીણો બહુ. આ ત્યાગવા યોગ્ય નથી. ઓલું દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામ એ શુભ છે, એ તો ત્યાગવા યોગ્ય છે, એ તો રાગ છે. આહા..હા...! ‘ગીરનાર’ ને ‘શેત્રુંજા’ની જાત્રા ને બાત્રા ને બધો રાગ છે, એ ધર્મ નથી. આ..હા...! એ તો અશુભરાગથી બચવા માટે આવે પણ છે શુભરાગ, ધર્મ નહિ.

ધર્મ તો આત્મા રાગ વિનાની જે ચીજ અંદર છે, શુદ્ધ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ! સત્ નામ કાયમ શાશ્વત રહેલો, આનંદ ને જ્ઞાનથી ભરેલો પ્રભુ ! એની સન્મુખમાં એને પડખે થઈને એનો અનુભવ કરવો એનું નામ સમ્યગ્દર્શન છે, એનું નામ ધર્મની પહેલી સીટી છે. ધર્મનું પહેલું પગથીયું એ છે, બાકી બધા થોથાં છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? આકરું પડે જગતને, શું કરે ? એક તો નવરા ન મળે, વેપારીઓ વેપાર આડે નવરા ન મળે, નવરા હોય તો એવું જાડું, વિપરીત, સ્થૂળ સાંભળવાનું મળે (કે), વ્રત કરો ને તપ કરો ને આ કરો, કલ્યાણ થાશે. મરી ગયો અનંતકાળથી (એ) કરી કરીને. આહા..હા...! એ વ્રત ને તપ ને દયા ને દાન ને પૂજા ને ભક્તિ એ તો રાગ છે, વિકલ્પ છે, વિકાર છે.

અહીંયાં કહે છે કે, અંદર શુદ્ધ ચૈતન્ય જે છે, રાગ વિનાની ચીજ (છે), એને પકડીને જે અનુભવ કર્યો છે એ છોડવા જેવો નથી. ‘કારણ કે તેના અત્યાગથી (કર્મનો) બંધ થતો નથી...’ આહા..હા...! ભગવાન પૂર્ણ શુદ્ધ ચૈતન્ય એને ગ્રહ્યો, શ્રદ્ધ્યો, જાણ્યો ને અંદર ઠર્યો એના અત્યાગથી બંધ થતો નથી. એનો ત્યાગ ન કરે તો બંધ થતો નથી. શું કીધું ઈ ?

ભગવાનઆત્મા અંદર સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ! જિનેશ્વરે નિર્મળાનંદ જોયો છે. અનંત આનંદનો કંદ ! એને કોઈ રીતે ત્યાગવા યોગ્ય નથી. આ..હા..હા...! છે ? ‘તેના અત્યાગથી...’ ત્યાગવા યોગ્ય નથી એમ કહીને પછી એના અત્યાગથી એટલે કે તેને છોડે નહિ તો. શુદ્ધ સ્વરૂપ આનંદનો નાથ, એને પકડીને અનુભવે તો ‘બંધ થતો નથી...’ આહા..હા...! તો એને ‘(કર્મનો) બંધ થતો નથી...’ આહા..હા...! માટે આત્માના જ્ઞાન ને ભાન વિના જેટલા વ્રત ને તપ ને ભક્તિ ને જાત્રા કરે એ બધા સંસાર, બંધનું કારણ છે. એમાં ધર્મનો અંશ નથી અને ધર્મનું કારણ નથી. આકરી વાત છે, બાપુ ! આહા..હા...! જગત આખું સલવાઈ ગયું છે. ‘કૈલાસચંદ્રજી’ ! તમારા ‘લાડનું’માંય કેટલાય ગોટા ઊઠ્યા છે. ઓલું ‘સુજાનગઢ’ શું છે ? ત્યાં તો બહુ વિપરીત છે. ‘સુજાન’ કેવું (નામ કીધું) ? ‘સુજાનગઢ’ ! ત્યાં તેરાપંથી છે. ‘તુલસી’ તમારા ગામના છે ને ? ‘લાડનું’ના ! આ..હા...!

આ વીતરાગનો માર્ગ જુદો, બાપુ ! સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર જિનેશ્વરદેવ કહે છે કે, ભાઈ ! તારા ઉપર અનંત અનંત કાળ વીત્યા નાથ ! તેં અનંત વાર બાહ્ય ત્યાગ કર્યો, વ્રત લીધા,

નિયમ લીધા, બાહ્ય સાધુ થયો પણ અંતરમાં આત્મજ્ઞાન જે જોઈએ, આત્માનો સ્વાદ સમકિતમાં લેવો જોઈએ એ લીધો નહિ. અને તેના ત્યાગથી જ બંધન છે. એના અત્યાગથી બંધન નથી. સ્વરૂપ જે છે તેના અત્યાગથી બંધન નથી, એના ત્યાગથી બંધન છે. આહા..હા...! ‘હીરાલાલજી’ ! આહા..હા...!

‘તેના ત્યાગથી બંધ જ થાય છે.’ ભાષા જુઓ. પ્રભુ ! ચૈતન્યમૂર્તિ પરમાત્મા ! વીતરાગ સ્વરૂપે અંદર બિરાજમાન છે, એને છોડીને જે રાગાદિ કરે, એને નિશ્ચયથી બંધ જ થાય છે. એને અબંધ, કોઈ સંવર, નિર્જરા છે નહિ. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? અંતરમાં સ્વરૂપની દષ્ટિનો ત્યાગ નથી તેને બંધ નથી અને સ્વરૂપની દષ્ટિનો જેને ત્યાગ છે, એ પછી ભલે વ્રત ને તપ કરીને મરી જાય, સૂકાઈ જાય, તો એને બંધન છે.

તાત્પર્ય (એ છે) કે (શુદ્ધનય) ત્યાગવા યોગ્ય નથી અને અત્યાગથી બંધ થતો નથી અને તેના ત્યાગથી બંધ થાય, બે અર્થ લીધા. ત્રિકાળી શુદ્ધ સ્વરૂપનો શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં આદર છે એનો ત્યાગ નથી ત્યાં બંધ નથી અને એનો જ્યાં ત્યાગ થયો, રાગમાં આવ્યો એને બંધન છે. આહા..હા...! આ આખો એક સિદ્ધાંત (કલ્પો). શુદ્ધ સ્વરૂપની રમણતા, શ્રદ્ધા-જ્ઞાન ને રમણતા (થાય) તેના ત્યાગથી બંધન છે. તેના અત્યાગથી મુક્તિ છે. આ..હા..હા...! એના ત્યાગથી શુભભાવમાં આવે તો બંધન છે. આહા..હા...! વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)